

Anatomia Humana I**2015/2016**

Codi: 102970

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500892 Fisioteràpia	FB	1	1

Professor de contacte

Nom: Alfonso Rodríguez Baeza

Correu electrònic: Alfonso.Rodriguez@uab.cat

Utilització de llengües

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Prerequisits

Tot i que no hi ha prerequisits específics, és convenient que l'estudiant hagi assolit unes competències bàsiques d'autoaprenentatge i de treball en grup, així com els coneixements de biologia de nivell pre-universitari. Donat que l'estudiant farà pràctiques a la sala de dissecció, adquirirà el compromís de preservar la confidencialitat i secret professional de les dades que pugui tenir accés i mantenir una actitud d'ètica professional en totes les seves accions.

Objectius

L'assignatura Anatomia Humana I es cursa al primer semestre de primer curs del Grau de Fisioteràpia i forma part de les assignatures de formació bàsica d'aquest grau.

Els objectius de l'assignatura són l'estudi de l'organització anatòmica general del cos humà, dels principis del seu desenvolupament inicial i del desenvolupament de l'aparell locomotor, i l'estudi de l'anatomia descriptiva, topogràfica i funcional de l'aparell locomotor (que inclourà el tronc i les extremitats) i del sistema cardiovascular (que inclourà el cor i els principals vasos dels sistemes circulatoris major i menor, i del sistema limfàtic). L'assoliment dels objectius de l'assignatura determina uns dels pilars fonamentals en la formació del futur professional de la Fisioteràpia, que tindrà la seva continuïtat natural al segon semestre de primer curs, amb l'assignatura Anatomia humana II, les quals complementen d'altres assignatures de caràcter bàsic i obligatori, com són la Biomecànica, la Funció del Cos Humà, la Semiologia i la Fisioteràpia.

Els estudiants que hagin superat aquesta assignatura han de ser capaços de descriure i reconèixer, amb terminologia anatòmica internacional, l'organització anatòmica del cos humà, els principis del seu desenvolupament, les estructures anatòmiques i l'anatomia funcional de les diferents parts que integren l'aparell locomotor i el sistema cardiovascular en estat de salut.

Competències

- Analitzar i sintetitzar.
- Demostrar que té coneixement de la morfologia, la fisiologia, la patologia i la conducta de les persones, tant sanes com malaltes, en el medi natural i social.
- Desenvolupar estratègies d'aprenentatge autònom

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar i sintetitzar.
2. Desenvolupar estratègies d'aprenentatge autònom.
3. Explicar la funció d'aquestes estructures anatòmiques.

4. Localitzar mitjançant la palpació en superfície les diferents estructures anatòmiques.
5. Reconèixer la disposició de les estructures anatòmiques en un subjecte viu.

Continguts

PROGRAMA DE L'ASSIGNATURA

CLASSES TEÒRIQUES (tipologia TE). Es programen 37 hores de classes teòriques.

TEMA 1: ANATOMIA GENERAL

Concepte d'anatomia i tècniques d'estudi. Posició anatòmica. Termes de posició i de direcció. Terminologia anatòmica Internacional. Biotipologies. Nivells d'organització del cos humà. Osteologia general. Artrologia general. Miologia general. Conceptes de Biomecànica aplicada a l'aparell locomotor. Conceptes de anatomia de superfície. Organització anatòmica general dels sistemes cardiovascular i nerviós.

TEMA 2: EMBRIOLOGIA GENERAL I PRINCIPIS DEL DESENVOLUPAMENT DE L'APARELL LOCOMOTOR

Zigot, mòrula i blàstula. Gastrulació. Formació de les fulles embrionàries i els seus principals derivats. Principis del desenvolupament de l'aparell locomotor.

TEMA 3: ANATOMIA DEL TRONC

Organització general del tronc. Articulacions de la columna vertebral i articulacions cranivertebals. Músculs autòctons dorsals (erector de la columna): músculs curts i llargs dels tractes medial i lateral. Anatomia funcional del raquis. Articulacions i lligaments de la pelvis. Cavitat pèlvica. Fàscies i músculs del perineu. Articulacions del tòrax. Músculs del tòrax. Mecànica respiratòria. Músculs de l'abdomen: anteriors, laterals i posteriors. Conducció en gonal i punts febles de la paret abdominal. Organització musculoaponeuròtica de la regió cervical. Músculs del coll: escalens, infrahioidals i prevertebrals. Múscul esternocleidomastoïdal. Triangles cervicals. Artèria subclàvia. Plexe cervical: constitució, branques col·laterals i branques terminals. Anatomia de superfície del tronc.

TEMA 4: ANATOMIA DEL MEMBRE SUPERIOR

Organització general de l'extremitat superior. Articulacions i músculs de la cintura escapular. Articulació del colze i músculs del braç. Anatomia topogràfica i funcional de la cintura escapular i del braç. Articulacions del canell i de la mà. Músculs de l'avantbraç i de la mà. Anatomia topogràfica i funcional de l'avantbraç i de la mà. Artèries, venes i limfàtics de l'extremitat superior. Plexe braquial: constitució, branques col·laterals i branques terminals. Anatomia de superfície de l'extremitat superior.

TEMA 5: ANATOMIA DEL MEMBRE INFERIOR

Organització general de l'extremitat inferior. Articulació coxofemoral i músculs de la cintura pèlvica. Articulació del genoll i músculs de la cuixa. Anatomia topogràfica i funcional de la cintura pèlvica i de la cuixa. Articulacions del turmell i del peu. Músculs de la cama i del peu. Anatomia topogràfica i funcional de la cama i del peu. Artèries, venes i limfàtics de l'extremitat inferior. Plexe lumbo-sacre: constitució, branques col·laterals i branques terminals. Anatomia de superfície de l'extremitat inferior.

TEMA 6: ANATOMIA DEL SISTEMA CARDIOVASCULAR

Cor: morfologia externa i interna. Vasos i nervis del cor. Pericardi. Artèries i venes pulmonars. Artèria aorta: part toràctica i part abdominal. Artèries caròtides. Artèries ilíacques: comuna, externa i interna (hipogàstrica). Sistema de la vena cava superior, sistema de la vena cava inferior i sistemes venosos intercavals. Organització general del sistema limfàtic.

SEMINARIS (tipologia SESP), en grups reduïts (mida estàndard de 20 estudiants per grup, apuntats prèviament al programa de gestió de grups, PSG). Es programen 3 seminaris de 2 hores cadascun per grup (veure normativa de seminaris a la pàgina web de l'assignatura).

Seminari 1: osteologia i anatomia de superfície de la columna vertebral, del tòrax i de la pelvis.

Seminari 2: osteologia i anatomia de superfície de l'extremitat superior.

Seminari 3: osteologia i anatomia de superfície de l'extremitat inferior.

PRÀCTIQUES A LA SALA DE DISSECCIÓ (tipologia PLAB), en grups reduïts (mida estàndard de 20 estudiants per grup, apuntats prèviament al programa de gestió de grups, PSG). Els estudiants acudirán a la sala de dissecció per estudiar, en preparacions anatòmiques i en imatges de diagnòstic, els continguts temàtics de l'assignatura. **És obligatori portar bata i guants per accedir a les pràctiques de dissecció i està totalment prohibit fer qualsevol tipus de imatges (fotografies, vídeos, etc..) a la sala de dissecció.** Es programen 5 pràctiques de 2 hores cadascuna per grup.

Pràctica 1 (anatomia general): Identificar les principals tècniques utilitzades per l'estudi de l'anatomia. Reconèixer el tipus i els diferents components anatòmics dels ossos, de les articulacions i dels músculs. Reconèixer els vasos i els nervis a diferents preparacions anatòmiques. Correlacionar les estructures anatòmiques cadavèriques amb diferents tècniques de diagnòstic per imatge i amb l'anatomia de superfície. Identificar i orientar espacialment les diferents regions topogràfiques del cos humà i aplicar els coneixements adquirits respecte als eixos i plans anatòmics.

Pràctica 2 (anatomia topogràfica del tronc): Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, les diferents estructures que conformen cada una de les articulacions del tronc, del tòrax i de la pelvis. Identificar y reconèixer, en preparacions anatòmiques, els músculs del tronc (erector trunci), del tòrax, de l'abdomen, del perineu i de la regió cervical. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, els vasos i els nervis del tronc relacionats amb l'aparell locomotor. Correlacionar les estructures anatòmiques cadavèriques amb diferents tècniques de diagnòstic per imatge i amb l'anatomia de superfície.

Pràctica 3 (anatomia de l'extremitat superior): Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, les estructures que conformen cadascuna de les articulacions de l'extremitat superior. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, els músculs de la cintura escapular, del braç, de l'avantbraç i de la mà. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, els vasos i els nervis de l'extremitat superior. Correlacionar les estructures anatòmiques cadavèriques amb diferents tècniques de diagnòstic per imatge i amb l'anatomia de superfície.

Pràctica 4 (anatomia de l'extremitat inferior): Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, les estructures que conformen cadascuna de les articulacions de l'extremitat inferior. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, els músculs de la cintura pèlvica, de la cuixa, de la cama i del peu. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, els vasos i els nervis de l'extremitat inferior. Correlacionar les estructures anatòmiques cadavèriques amb diferents tècniques de diagnòstic per imatge i amb l'anatomia de superfície.

Pràctica 5 (anatomia del sistema cardiovascular): Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, la morfologia externa i interna del cor. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, els vasos del cor. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, el pericardi i les relacions del cor. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, les artèries i venes pulmonars. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, l'artèria aorta (toràcica i abdominal), les seves principals branques col·laterals i les seves relacions. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, les artèries ilíacques, les artèries subclàvies i les artèries caròtides, així com les seves principals branques i relacions. Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, les venes que conformen els sistemes cava superior i cava inferior i els sistemes venosos intercavals (àziga, plexes vertebrals). Identificar i reconèixer, en preparacions anatòmiques, els principals grups de limfonodes, el conducte limfàtic dret i el conducte toràcic. Correlacionar les estructures anatòmiques cadavèriques amb diferents tècniques de diagnòstic per imatge i amb l'anatomia de superfície.

Metodologia

CLASSES TEÒRIQUES (tipologia TE): docència de caràcter essencialment expositiu i que es fa habitualment en una aula i en un horari prèviament programats. Es programen 37 hores de classes teòriques.

SEMINARIS ESPECIALITZATS (tipologia SESP): docència dirigida per un professor especialitzat, en la qual l'alumnat participa activament per tractar un tema predeterminat mitjançant l'intercanvi d'informacions parcials, l'anàlisi col·lectiva d'aquestes informacions i el debat consegüent, i l'exposició de treballs en comú. Es fa en una aula i amb horaris programats. Cada estudiant ha de portar treballat un guió del contingut del seminari (disponible a la pàgina web de l'assignatura). Es programen 3 seminaris de 2 hores cadascun per grup (la mida estàndar de cada grup és de 20 estudiants, apuntats prèviament al programa de gestió de grups: PSG). Al inici de cada sessió es recolliran els guions treballats prèviament (no es recolliran guions d'estudiants que no assisteixin a tota la sessió, guions fotocopiats i/o amb indicis d'haver-se copiat, i guions lliurats en un format diferent a l'establert). Per a dur a terme aquest treball es recomana consultar llibres i atlas (veure bibliografia), el material didàctic de la pàgina web de l'assignatura i, si s'escau, acudir a estudiar els ossos, de forma voluntària, a l'osteoteca (s'ha de demanar cita als tècnics de la sala de dissecció: sala.disseccio@uab.cat). De cada guió es corregiran 5 de les preguntes, escollides a l'atzar pel professor, que donarà la nota d'avaluació continuada de seminaris. Els estudiants que optin per NO fer els seminaris, tindran l'opció de fer un examen d'aquests continguts a l'avaluació final de l'assignatura.

PRÀCTIQUES DE LABORATORI (a la sala de dissecció, tipologia PLAB): activitat que consisteix a dur a terme treballs pràctics que requereixen que l'alumnat utilitzi una determinada infraestructura (sala de dissecció). Es realitzen en un local expressament equipat, dins d'un horari concret, amb l'assistència permanent del professorat. Es programen 5 pràctiques a la sala de dissecció de 2 hores cadascuna per grup (la mida estàndar de cada grup és de 20 estudiants, apuntats prèviament al programa de gestió de grups: PSG).

És obligatori portar bata i guants per accedir a la sala de dissecció i està totalment prohibit fer qualsevol tipus d'imatges (fotografies, vídeos, etc..) a la sala de dissecció.

CLASSES VIRTUALS (tipologia VIRT): docència impartida sense presencialitat a l'aula sota la supervisió permanent i personalitzada de l'estudiant i utilitzant de manera intensiva les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). Aquesta activitat la farà l'estudiant a partir del material didàctic penjat a la pàgina web de l'assignatura (accés pel Campus Virtual de la UAB) que consisteix en els guions i material per confeccionar els seminaris, material per preparar les pràctiques de dissecció, i material d'autoaprenentatge.

TREBALL AUTÒNOM: lectura comprensiva de textos i d'articles científics. Estudi i realització d'esquemes, resum i assimilació conceptual dels continguts de l'assignatura. Preparació i elaboració de les activitats pràctiques.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes teòriques	37	1,48	1, 3, 5
Pràctiques de laboratori (sala de dissecció)	10	0,4	1, 2, 4
Seminaris especialitzats	6	0,24	1, 2, 3, 4, 5
Tipus: Supervisades			
Classes virtuals	7	0,28	1, 2, 3, 5
Tipus: Autònomes			
Treball autònom	82,5	3,3	1, 2, 3

Avaluació

AVALUACIÓ DE L'ASSIGNATURA

L'avaluació de l'assignatura es realitzarà mitjançant una **AVALUACIÓ CONTINUADA DE SEMINARIS i DUES PROVES PARCIAIS**, eliminatòries de la matèria si l'estudiant assoleix una nota major o igual a 5,0 a cadascun dels parcials (d'acord amb els criteris establerts en aquest apartat). L'estudiant que no hagi superat, o no s'hagi presentat, a una o a les dues proves parcials, i/o no hagi fet avaluació continuada de seminaris, es podrà presentar a la **PROVA FINAL** de l'assignatura.

Cada PROVA PARCIAL constarà de:

1. un examen tipus test dels continguts impartits a les classes teòriques (30 preguntes a cada prova parcial, amb 5 opcions de resposta de les quals només 1 serà vàlida; cada pregunta mal contestada descompta 0,25).
2. un examen tipus test dels continguts dels seminaris d'osteologia (5 preguntes a la primera prova parcial i 10 preguntes a la segona prova parcial, amb 5 opcions de resposta de les quals només 1 serà vàlida; cada pregunta mal contestada descompta 0,25). La nota d'aquest examen es complementarà amb la nota obtinguda d'avaluació continuada de seminaris.
3. un examen pràctic a la sala de dissecció, mitjançant el reconeixement d'estructures anatòmiques assenyalades en preparacions que han sigut exposades i estudiades a les diferents pràctiques de dissecció. A la primera prova parcial hi hauran 10 preguntes (per assolir un 5.00 és necessari contestar correctament a 6 de les preguntes; cada resposta es puntua amb 0 o amb 1 punt, i no descompten les respostes mal contestades o en blanc). A la segona prova parcial hi hauran 20 preguntes (per assolir un 5.00 és necessari contestar correctament a 12 de les preguntes; cada resposta es puntua amb 0 o amb 1 punt, i no descompten les respostes mal contestades o en blanc).

La nota de cada prova parcial es determinarà aplicant els següents percentatges:

- nota de l'examen tipus test de teoria (55%),
- nota de l'examen pràctic (30%),
- nota de seminaris (15%, dels quals 7,5% seran de l'examen tipus test i 7,5% de l'avaluació continuada),

sent **requisits imprescindibles (sense excepcions):**

- haver assolit un mínim de 4,00 a l'examen tipus test de la part de teoria (si no s'assoleix aquest requisit, l'estudiant NO pot presentar-se a l'examen pràctic) i
- no tenir 0,00 a cap de les quatre parts de l'avaluació (test de teoria, examen pràctic, test de seminaris i avaluació continuada de seminaris).

Per obtenir la nota final de l'assignatura dels estudiants que tinguin superades les dues proves parcials s'aplicarà la següent ponderació:

- part de teoria (55%) sent la mitja de la nota obtinguda al primer i al segon parcial,
- part de pràctiques de dissecció (30%) sent el 10% la nota obtinguda al primer parcial i el 20% la nota obtinguda al segon parcial,
- part de seminaris (15%) sent el 5% la nota obtinguda al primer parcial i el 10% la nota obtinguda al segon parcial.

La PROVA FINAL de l'assignatura constarà de:

- 1. examen tipus test amb 60 preguntes** dels continguts impartits a les **classes teòriques** (cada pregunta tindrà 5 opcions de resposta de les quals només 1 serà vàlida; cada pregunta mal contestada descompta 0,25).
- 2. examen tipus test amb 15 preguntes** dels continguts dels **seminaris d'osteologia** (cada pregunta tindrà 5 opcions de resposta de les quals només 1 serà vàlida; cada pregunta mal contestada descompta 0,25). Aquesta part complementarà la nota d'avaluació continuada dels seminaris.
- 3. avaluació de les pràctiques de laboratori**, a la sala de dissecció, mitjançant el reconeixement de 30 estructures anatòmiques assenyalades en preparacions que han sigut exposades i estudiades a les diferents pràctiques de dissecció. Per assolir un 5.00 d'aquesta part, és necessari contestar correctament a 18 de les

30 preguntes (cada resposta es puntua amb 0 o amb 1 punt, i no descompten les respostes mal contestades o en blanc).

Per determinar la nota de l'examen final s'aplicaren els següents percentatges:

- nota de l'examen tipus test de teoria (55%),
- nota de l'examen pràctic (30%),
- nota de seminaris (15%, dels quals 7,5% seran de l'examen tipus test i 7,5% de l'avaluació continuada),

sent **requisits imprescindibles (sense excepcions)**:

- haver assolit un mínim de 4,00 a l'examen tipus test de la part de teoria (si no s'assoleix aquest requisit, l'estudiant NO pot presentar-se a l'examen pràctic) i
- no tenir 0,00 a cap de les quatre parts de l'avaluació (test de teoria, examen pràctic, test de seminaris i avaluació continuada de seminaris).

Notes importants respecte a la prova final de l'assignatura:

A la prova final de l'assignatura es poden presentar:

els estudiants amb tota l'assignatura (que no hagin superat o no s'hagin presentat a les dues proves parcials)

els estudiants que NO hagin superat una de les dues proves parcials (en aquests casos, el format de l'examen serà el mateix que el establert per a cadascuna de les proves parcials).

els estudiants que vulguin pujar la nota d'un o dels dos parcials superats prèviament. En aquests casos, l'estudiant haurà de demanar-lo expressament al coordinador de l'assignatura, fent constar que renuncia a la nota obtinguda prèviament.

els estudiants que per qualsevol raó hagin optat per NO fer l'avaluació continuada dels seminaris (i per tant tindrien un 0,00 d'aquesta part, sent incompatible amb els requisits abans esmentats), tindran l'opció de fer, a la convocatòria de l'examen final, una prova específica d'aquests continguts. Aquesta prova constarà de 20 preguntes tipus test, amb 4 opcions de resposta de les quals només 1 serà correcta (cada pregunta mal contestada descompta 0,33). La nota obtinguda en aquesta prova serà la nota d'avaluació continuada de seminaris (el 7,5%).

La qualificació final de l'assignatura tindrà una expressió numèrica, amb un decimal, a l'escala 0-10 i amb l'equivalència qualitativa d'acord amb els criteris de la UAB, de Suspès, Aprovat, Notable i Excel·lent (amb l'opció d'assolir Matrícula d'Honor). L'estudiant que a l'examen final de l'assignatura no aporti prou evidències d'avaluació (no assoleix els requisits imprescindibles establerts) serà consignat com a NO AVALUABLE a l'acta.

El procediment de revisió de les proves s'ajustarà a la normativa vigent de la UAB i en tot cas serà individual, prèvia sol·licitud per escrit en els terminis establerts.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Avaluació seminaris (avaluació continuada + prova tipus test)	15% de la nota final	1,12	0,04	1, 2, 3, 4, 5
Prova pràctica (sala de dissecció)	30% de la nota final	2,25	0,09	1, 2, 3, 4, 5
Prova tipus test teoria	55% de la nota final	4,12	0,16	1, 2, 3, 5

Bibliografía

BIBLIOGRAFIA:

Embriología

- Cochard, L.R. (2005) Netter. Atlas de Embriología Humana. 1ª edición. Ed. Masson.
- Sadler, T.W. (2012) Langman Embriología Médica. 12ª edición. Ed. Wolters Kluwer
- Webster, S., de Wreede, R. (2013) Embriología: Lo esencial de un vistazo. Ed. Médica Panamericana.

Anatomía: textos

- Drake, R.L., Vogl, W., Mitchell, A.W.M. (2015) Gray - Anatomía para estudiantes. 3ª edición. Ed. Elsevier
- Drake, R.L., Vogl, W., Mitchell, A.W.M. (2013) Gray - Anatomía Básica. Ed. Elsevier
- Drenckhahn, D., Waschke, J. (2010) Benninghoff y Drenckhahn - Compendio de Anatomía. 1ª edición. Ed. Médica Panamericana SA
- Gilroy, A.M. (2015) Prometheus Anatomía Manual para el estudiante. 1ª edición. Ed. Médica Panamericana
- Kamina, P. (1997) Anatomía general. Ed. Médica Panamericana
- Lippert, H. (2010) Anatomía con orientación clínica para estudiantes. Ed. Marbán libros
- Moore, K.L., Dalley, A.F., Agur, A.M.R. (2013) Anatomía con orientación clínica. 7ª edición. Ed. Wolters Kluwer
- Pró, E.A. (2014) Anatomía Clínica. 2ª edición. Ed. Médica Panamericana
- Rouvière, H., Delmas, V., Delmas, A. (2005) Anatomía humana: descriptiva, topográfica y funcional. 11ª edición. Ed. Elsevier-Masson
- Schünke, M., Schulte, E., Schumacher, U. (2014) Prometheus - Texto y atlas de Anatomía. 3ª edición. Ed. Médica Panamericana
- Standring, S. (2015) Gray's Anatomy. The Anatomical Basis of Clinical Practice. 41th edition. Ed. Churchill Livingstone

Anatomía: atlas

- Agur, M.R., Dalley, F. (2007) Grant - Atlas de Anatomía. 11ª edición. Ed. Médica Panamericana
- Cochard, L.R. (2005) Netter-Atlas de Embriología humana. Ed. Masson SA
- Dauber, W. (2006) Feneis Nomenclatura anatómica ilustrada. 5ª edición. Ed. Masson SA
- Gilroy, A.M., MacPherson, B.R., Ross, L.M. (2014) Prometheus Atlas de Anatomía. 2ª edición. Ed. Médica Panamericana
- Llusà, M., Merí, À., Ruano, D. (2004) Manual y Atlas Fotográfico de Anatomía del Aparato locomotor. Ed. Médica Panamericana
- Netter, F.H. (2014) Atlas de Anatomía humana. 6ª edición. Ed. Elsevier
- Nielsen, M., Miller, S. (2012) Atlas de Anatomía Humana. Ed. Médica Panamericana
- Paulsen, F., Waschke, J. (2012) Sobotta Atlas de Anatomía humana. 23ª edición. Ed. Elsevier

- Rohen, J.W., Yokochi, C., Lütjen-Drecoll, E. (2011) Atlas de Anatomía humana. 7ª edición. Ed. Elsevier
- Weber, E.C., Vilensky, J.A., Carmichael, S.W. (2009) Netter. Anatomía Radiológica esencial. Ed. Elsevier
- Weir, J., Abrahams, P.H., Spratt, J.D., Salkowski, L.R. (2011) Atlas de Anatomía Humana por técnicas de imagen. 3ª edición. Ed. Elsevier-Mosby

Anatomia palpatorià:

- Cael, Ch. (2013) Anatomía Funcional. Estructura, función y palpación para terapeutas manuales. 1ª edición. Ed. Médica Panamericana
- Souza, M.O. (2012) Anatomía Funcional Palpatoria. 1ª edición. Ed. Amolca
- Tixa, S. (2014) Atlas de Anatomía Palpatoria. 3ª edición. Ed. Elsevier

Recursos d'Internet: pàgina web de l'assignatura (accés per Campus Virtual de la UAB).